

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ АГРОЕКОЛОГІЇ І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Директор ІАП НААН

академік НААН

 Оксана ДРЕБОТ

“04” 2022 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НОРМАТИВНОЇ
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

«ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ»

Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти

Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

Спеціальність 051 Економіка

Освітньо-наукова програма «Економіка природокористування»

Київ – 2022 р.

Робоча програма нормативної навчальної дисципліни «Економіка природокористування» для студентів освітнього ступеня “Магістр” спеціальності 051 “Економіка” розроблена на підставі нормативної навчальної програми “Економіка природокористування”, затвердженої на засіданні Вченої ради Інституту агроекології і природокористування НААН “ 04 ” 04 2022 року, протокол № 1.

Фурдичко О.І. – д-р екон., наук, д-р с.-г. наук, проф., академік НААН (за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування охорони навколишнього середовища), головний науковий співробітник Інституту агроекології і природокористування НААН.

Височанська М.Я. - д-р екон., наук, старший дослідник, за спеціальністю 08.00.06 – економіка природокористування охорони навколишнього середовища), заступник директора з наукової роботи та інноваційного розвитку Інституту агроекології і природокористування НААН.

Передмова

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни “Економіка природокористування” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки “аспірантів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти” галузі знань 05 “Соціальні та поведінкові науки” із спеціальності 051 “Економіка”.

За останні десятиріччя відбувається перехід від безплатного природокористування до концепції платного природокористування, що сформувало таку галузь науки, як економіка природокористування.

В сучасних умовах аспект охорони природи є необхідною умовою використання її ресурсів і забезпечує підтримку динамічної рівноваги між використанням природних ресурсів, з одного боку, і відтворювальними можливостями природи – з іншого, що особливо важливо за високої технічної оснащеності сучасного виробництва. Принцип єдності охорони природи, ресурсозбереження та її раціонального використання – магістральний напрям у взаємовідносинах суспільства і природи. Тобто вектор екологізації економіки та суспільного життя є стратегічним для України та сучасного світу.

Ключові слова: економіка природокористування, екологічна політика, еколого-економічна ефективність, екологічна безпека, антропогенне навантаження, природні ресурси, охорона довкілля.

Предметом вивчення є оптимізація відносин між природою та суспільством із метою збереження та відновлення середовища існування людини.

Міждисциплінарні зв'язки: «Економіка сільського господарства», «Економіка органічного сільського господарства», «Екологічний маркетинг», «Екологія агросфери», «Екологічний менеджмент» тощо.

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 6	Галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки за напрямом підготовки 051 Економіка	Нормативна	
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування):	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	2-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання курсова робота		Семестр	
Загальна кількість годин - 180		1-й	2-й
Аудиторних – 62 Самостійна робота студента – 118	Третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти	Лекції	
		18 год.	14 год.
		Семінарські	
		16 год.	12 год.
		Лабораторні	
		- год.	- год.
		Самостійна робота	
		70 год.	48 год.
Індивідуальні завдання:			
- год.			
Вид контролю: екзамен			

2 МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Мета дисципліни. Формування системи знань з економічного управління природокористуванням, використання еколого-економічних важелів і інструментів охорони навколишнього середовища, екологізації економіки та раціонального використання природних ресурсів, оцінки збитків від забруднення навколишнього середовища та визначення економічної ефективності природоохоронних заходів.

Основними завданнями є формування економічного мислення у майбутніх фахівців-екологів, оволодіння методами, інструментами і прийомами визначення еколого-економічної ефективності природоохоронних заходів, збитків від антропогенного забруднення навколишнього середовища та розмірів їх відшкодування

Основними завданнями економіки природокористування є:

- дослідження економічних закономірностей використання суспільством (обмежених) природних ресурсів із метою задоволення своїх (необмежених) потреб;
- розробка методів оцінки природних ресурсів із метою включення в економічні розрахунки їх вартості;
- створення економічних механізмів управління раціональним використанням природних ресурсів і охороною навколишнього середовища;
- розробка методів розрахунку економічної ефективності капітальних вкладень у раціональне використання природних ресурсів та їх відтворення, охорону навколишнього середовища;
- визначення перспектив розвитку промислового виробництва з урахуванням пріоритетності екологічних факторів;
- прогноз змін стану природного середовища;
- комплексне використання сировини і вторинних ресурсів.

Таким чином, предмет економіки природокористування – дослідження механізму суспільних відносин із приводу охорони навколишнього середовища і залучення природних ресурсів у процес виробничо-господарської діяльності людини.

Методи економіки природокористування. Кожна наука користується певними прийомами дослідження, що становлять її метод або дають змогу розкрити його. Слово «метод» є грецького походження та означає «шлях дослідження, вчення». У широкому розумінні слова методом називають шляхи, способи і засоби пізнання дійсності, сукупність взаємопов'язаних принципів і способів дослідження процесів, явищ і предметів у природі та суспільстві. Основні методи дослідження в економіці природокористування: спостереження, аналіз і синтез, експеримент, моделювання, прогнозування, пізнання, практика. Отже, методом економіки природокористування є комплексне і взаємопов'язане дослідження еколого-економічної ситуації з метою виявлення взаємовідносин природи і людини, впливу виробничої діяльності на стан навколишнього середовища за допомогою опрацювання інформації різними науковими способами.

Очікувані результати

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати:

- мету, зміст, функції науки та етапи її розвитку;
- елементи науки та пріоритетні напрямки екологічних досліджень;
- основні цілі та завдання переходу України на модель сталого розвитку;
- особливості дії економічних законів у процесі ресурсокористування;
- економічні інструменти важелі екологічної політики;
- механізми та управління процесами екологізації виробництва;
- ринкові фактори щодо раціонального природокористування;
- напрями та особливості екологізації галузей сільського господарства;
- теорії й практичних методів з енергозбереження і ресурсозбереження;
- професійно-орієнтованих соціально-економічних, математичних та природничих наук, знання сучасних методів і новітніх приладів контролю;
- положення і вимоги законодавчо-нормативних документів та специфіку виробничої діяльності.

вміти:

- оцінювати і розраховувати економічні збитки та розміри шкоди від забруднення та деградації природного середовища;
- визначати платежі за користування природними ресурсами та платежі за забруднення довкілля;
- аналізувати рівень екологічності продукції та виробничого процесу;
- визначати еколого-економічну ефективність проведених меліоративних заходів;
- розробляти бізнес-плани ресурсозберігальної та природоохоронної діяльності.

Сформовані компетентності;

- Вміння шукати публікації, дослідження, винаходи для аналізу і організації проведення власних наукових досліджень з еколого-економічної проблематики;
- Реферувати наукову, технічну, методологічну, навчально-методичну, науково-популярну інформацію за даним напрямом дослідження;
- Формулювати тему дослідження, визначати об'єкт, предмет, мету, завдання наукового дослідження;
- Фіксувати, опрацьовувати та публікувати результати наукового дослідження.

1.4 На вивчення навчальної дисципліни відводиться 180 години / 6 кредити **ECTS**.

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ 1.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІКИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Змістовний модуль 1. *Теоретико-методичні основи економіки природокористування*

Тема 1. Предмет, методи та завдання курсу «Економіка природокористування».

Тема 2. Наукові основи та принципи раціонального природокористування.

Тема 3. Природно-ресурсна стратегія в контексті сталого розвитку.

Тема 4. Екологічна експертиза, моніторинг та екологічне страхування, екологічний аудит.

Тема 5. Поняття та види природно-ресурсного потенціалу.

Тема 6. Економічний механізм раціонального природокористування.

МОДУЛЬ 2.

Змістовний модуль 1. *Еколого-економічний та організаційний механізм раціонального природокористування в Україні*

Тема 1. Науково-технічний прогрес й економіка природокористування.

Тема 2. Еколого-економічна ефективність природокористування.

Тема 3. Еколого-економічні аспекти використання земельних ресурсів.

Тема 4. Еколого-економічні проблеми охорони атмосферного повітря.

Тема 5. Еколого-економічні проблеми використання водних ресурсів.

Тема 6. Лісові ресурси: охорона, оцінювання та використання.

Тема 7. Еколого-економічні проблеми відходів та їх використання.

Тема 8. Економічні важелі у сфері природокористування.

Тема 9. Еколого-економічний збиток та методика його визначення.

Тема 10. Державна система управління у сфері природокористування.

4. СТРУКТУРА ТЕМАТИЧНОГО ПЛАНУ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви модулів і тем	Кількість годин				
	усьог о	Заочна форма			
		у т.ч.			
	л	с	лаб.	с.р.	
Модуль 1.					
Змістовний модуль 1					
<i>Теоретико-методичні основи економіки природокористування</i>					
Тема 1. Предмет, методи та завдання курсу «Економіка природокористування».	12	2	-	-	10
Тема 2. Наукові основи та принципи раціонального природокористування.	14	2	2	-	10
Тема 3. Природно-ресурсна стратегія в контексті сталого розвитку.	14	2	2	-	10
Тема 4. Екологічна експертиза, моніторинг та екологічне страхування, екологічний аудит.	8	2	2	-	4
Тема 5. Поняття та види природно-ресурсного потенціалу.	8	2	2	-	4
Тема 6. Економічний механізм раціонального природокористування.	14	2	2	-	10
Разом за ЗМ-1	70	12	10	-	48
Модуль 2					
Змістовний модуль 1					
<i>Еколого-економічний та організаційний механізм раціонального природокористування в Україні</i>					
Тема 1. Науково-технічний прогрес й економіка природокористування.	12	2	2	-	8
Тема 2. Еколого-економічна ефективність природокористування.	12	2	2	-	8
Тема 3. Еколого-економічні аспекти використання земельних ресурсів.	12	2	2	-	8
Тема 4. Еколого-економічні проблеми охорони атмосферного повітря.	12	2	2	-	8
Тема 5. Еколого-економічні проблеми використання водних ресурсів.	10	2	2	-	6
Тема 6. Лісові ресурси: охорона, оцінювання та використання.	12	2	2	-	8
Тема 7. Еколого-економічні проблеми відходів та їх використання.	10	2	2	-	6
Тема 8. Економічні важелі у сфері природокористування.	12	2	2	-	8
Тема 9. Еколого-економічний збиток та методика його визначення.	8	2	2	-	4
Тема 10. Державна система управління у сфері природокористування.	10	2	2	-	6
Разом за ЗМ-2	110	20	20	-	70
Всього	180	32	30	-	118

5. ІНДИВІДУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ

За навчальним планом на самостійну роботу відводиться 118 годин.

Розподіл годин самостійної роботи для студентів заочної форми навчання:

підготовка до аудиторних занять – 0,5 год. / 1 год. занять,

підготовка до контрольних заходів – 6 год. на 1 кредит ЄКТС,

опрацювання окремих тем або їх частин, які не викладаються на лекціях.

6. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Засвоєння матеріалу та оволодіння навичками здійснюється слухачами під час лекцій, на семінарських заняттях у ході проблемних дискусій, робота в малих групах, презентації, метод проектної роботи та самостійної роботи над ситуаційними вправами.

Для досягнення мети і завдань вивчення дисципліни студентам надаються індивідуальні консультації, проводяться пояснення окремих питань, бесіди та дискусії.

7. МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Поточний контроль здійснюється опитуванням на практичних заняттях. Засобами підсумкового контролю є представлення розрахункової роботи, складання заліку.

8. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Поточне оцінювання		Підсумковий контроль	Сума
Змістовний модуль 1	Змістовний модуль 2		
30	40	30	100

9. ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	EX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	E	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

10. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова.

1. Буркинский Б.В. Природопользование: основы экономико-экологической теории / Б.В. Буркинский, В.Н. Степанов, С.К. Харичков. – Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 1999. – 350 с
2. Веклич О.О. Економічний механізм природокористування: аналіз дієвості / О.О. Веклич // Вісник НАН України. – 2001. – №8. – С. 35-41.
3. Врублевська О.В. Економіка природокористування для екологів-дослідників: Навч. посібник для студентів ВНЗ. - Львів: Видавничий дім «Панорама», 2014. – 128 с.
4. Глушкова В.Г. Економіка природопользования: Учеб. пособие / В.Г. Глушкова, С.В. Макар. – М.: Гардарики, 2003. – 448 с.
5. Данилишин Б.М. Природно - ресурсний потенціал сталого розвитку України / Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С. та ін. – Київ: РВПС України. – 1999. – 716 с
6. Довгий С.О. Екологічні ризики, збитки та раціональні межі використання надр в Україні / С.О. Довгий, М.М. Коржнев, М.М. Курило та ін. – К.: НікаЦентр, 2012.
7. Дубас Р.Г. Економіка природокористування: навч. посібник / Р.Г. Дубас. – К.: МП леса, 2007. – 448.
8. Економіка природокористування: підручник / О.І. Фурдичко, Л.О. Мармуль, В.О. Малєєв, Ю.В. Пилипенко. – К.: Аграрна освіта, 2009. – 256 с.
9. Коржнев М.М. Економіка природокористування. Підручник. – К.: ВПЦ Київський університет – 2005. – 99с.
10. Основи екології. Екологічна економіка та управління природокористуванням: підручник / за заг. ред. Л.Г. Мельника, М.К. Шапочки. - Суми: Унів. кн., 2016. - 759 с
11. Ринкові механізми у сфері природокористування (концепція модернізації) / В.С. Кравців та ін.; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. – Львів, 2010. – 119 с.

12. Стадницький Ю. Поняття економічних збитків від забруднення навколишнього середовища: необхідні уточнення / Ю. Стадницький // Економіка України. – 1996. – №3. – С. 88-89.

13. Фурдичко О.І., Славов В.П., Войцицький А.П. Нормування антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище: Навч. посіб. / За наук. ред. О.І. Фурдичка. – К.: Основа, 2008. – 360 с.

14. Черевко Г.В. Економіка природокористування: навч. посібник / Г.В. Черевко, І.В. Черевко, Н.І. Василенька. – Львів: Ліга-Прес, 2012. – 698 с.

15. Якушик І.Д. Економіко-екологічні проблеми удосконалення природокористування в агропромисловому комплексі: Автореферат дис. ... докт. екон. наук: спец. С8.08.01 НАН України, Рада з вивчення продуктивних сил України НАН України / І.Д. Якушик. – Київ, 1998. – 32 с.

Допоміжна

1. Довідник з питань економіки природокористування і природоохоронної діяльності. К.: В-во «Геопринт», 2000. 409 с

2. Екологічне управління / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський, В.М. Навроцький, В.В. Гетьман. Київ: "Либідь", 2004. 432 с.

3. Методи оцінки екологічних втрат. // За ред. Л.Г.Мельника, О.І.Карінцевої. – Суми: Університетська книга, 2004. – 288с

4. Мишенин Е.В. Эколого-экономические проблемы природопользования в лесном комплексе / Под ред. д.э.н., акад. УЭАН Я.В.Коваля. – Сумы: ВВП "Мрия-1" Лтд, 1998. – 272 с.

5. Пашков А.П. Еколого-економічні механізми захисту земельних ресурсів / А. П. Пашков, Л. А. Нападівська // Безпека життєдіяльності. – 2012. – № 11. – С. 36–40.

6. Педак І.С. Державна політика у сфері природокористування України // Держава та регіони (Серія "Державне управління"). – 2010. – № 1. – С. 88–93.

7. Петрушенко М.М. Оцінка еколого-економічних конфліктів із урахуванням чинника безпеки // Регіональна економіка. – 2012. – № 4. – С. 115–122.

8. Петрушенко М.М. Управління еколого-економічними конфліктами в контексті теорії оптимальних механізмів розподілу ресурсів / М. М. Петрушенко, Г. М.Шевченко // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 3 (141). – С. 86–198.

9. Синякевич І.М. Екологічна політика: Стратегія подолання глобальних екологічних загроз. – Львів: ЗУКЦ, 2011. – 332 с.

10. Стадницький Ю.І. Економіка запобігання антропогенного забруднення довкілля: Монографія. - Хмельницький: Університет економіки і підприємництва, 2007. - 362 с.

11. Фурдичко О.І. Питання економіки землекористування в сільському та лісовому господарстві: стан, проблеми, шляхи їх вирішення // Економіка України. – 2011. – № 8. – С. 67–77.

12. Чернова Т.Л. Еколого-економічні принципи сталого розвитку національної економіки // Економіка та держава. – 2013. – № 5 (травень). – С. 63–66.

13. Шило С.В. Зарубіжний досвід еколого-економічного управління природокористування // Економіка АПК. – 2012. – № 7. – С. 145–148.

Інформаційні ресурси

1. Офіційний Web-сайт Верховної Ради України. URL: <http://portal.rada.gov.ua/> (дата звернення 07.02.2019).

2. Законодавство України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення 07.02.2019).

3. Офіційний Web-сайт Кабінету Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua/> (дата звернення 07.02.2019).
4. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/> (дата звернення 07.02.2019).
5. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. URL: <http://land.gov.ua/> (дата звернення 07.02.2019).
6. Національна бібліотека ім. В.І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/> (дата звернення 07.02.2019).

**Календарно-тематичний план вивчення нормативної навчальної дисципліни
«ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ»**

ІАіП НААН

ЗАТВЕРДЖУЮ:

Директор Інституту агроекології і
природокористування НААН
д.с.н., професор, академік НААН

Оксана ДРЕБОТ

« 04 » квітня 2022 р.

К-сть тижнів	3
Лекцій	32 год
Семінарські заняття	30 год
Самостійна робота	118 год
Всього	180 год

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТЬ

для аспірантів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
галузі знань 05 "Соціально поведінкові науки"
спеціальності 051 – "Економіка"

з дисципліни "ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ"
2-й семестр 2022-2023 навчальний рік

Дата	Лекції	К-ть год	Семінарські заняття	К-ть год	Самостійна робота	К-ть год
	Предмет, методи та завдання курсу «Економіка природокористування».	2		-	Значення і роль економіки природокористування в умовах сучасного ринку.	10
	Наукові основи та принципи раціонального природокористування.	2	Сучасні тенденції раціонального природокористування в Україні.	2	Аспекти економіки раціонального природокористування	10
	Природно-ресурсна стратегія в контексті сталого розвитку.	2	Еколого-економічна сутність природно-ресурсної стратегії	2	Цілі, принципи та завдання сталого розвитку	10

Екологічна експертиза, моніторинг та екологічне страхування, екологічний аудит.	2	Еколого-економічні важелі у сфері природокористування	2	Екологічне нормування та стандартизація	4
Поняття та види природно-ресурсного потенціалу.	2	Еколого-економічна сутність природно-ресурсного потенціалу.	2	Природні ресурси та їхня роль у розвитку господарства. Класифікація природних ресурсів.	4
Економічний механізм раціонального природокористування.	2	Економічна оцінка природних ресурсів	2	Концепція платності природокористування	10
Науково-технічний прогрес й економіка природокористування	2	Сутність та передумови науково-технічний прогресу природокористування	2	Стимулювання екологізації науково-технічний прогресу в природокористуванні. Мотиваційний механізм розвитку екологічно орієнтованої інноваційної діяльності.	8
Еколого-економічна ефективність природокористування.	2	Еколого-економічне обґрунтування природоохоронних заходів. Ефект і ефективність природокористування.	2	Методи абсолютної та порівняльної ефективності природоохоронних заходів.	8
Еколого-економічні аспекти використання земельних ресурсів.	2	Забруднення земельних угідь в агропромисловому виробництві та його наслідки. Ринок землі. Оцінка стану земельних ресурсів, а також оцінка економічних збитків від забруднення земельних ресурсів.	2	Принципи оцінки земель. Оптимізація сільськогосподарських соціоекосистем.	8
Еколого-економічні проблеми охорони атмосферного повітря.	2	Антропогенний вплив на атмосферу. Розповсюдження забруднень у приземному шарі атмосфери. Моніторинг забруднень атмосфери. Організаційно-економічні заходи щодо охорони атмосферного повітря.	2	Заходи щодо охорони атмосферного повітря.	8

Еколого-економічні проблеми використання водних ресурсів.	2	Водні ресурси Земної кулі. Водні ресурси України. Економічне оцінювання водних ресурсів.	2	Охорона та основні напрями раціонального водокористування.	6
Лісові ресурси: охорона, оцінювання та використання.	2	Роль лісу в контексті збалансованості розвитку. Плата за користування лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду. Економічне оцінювання лісових ресурсів.	2	Багатофункціональність рослинного світу. Проблеми лісокористування.	8
Еколого-економічні проблеми відходів та їх використання.	2	Проблеми й напрями розроблення безвідходних і маловідходних технологій. Еколого-економічна оцінка безвідходності виробництва.	2	Основні аспекти поводження з відходами та перспективи вторинного ресурсокористування в Україні.	6
Економічні важелі у сфері природокористування.	2	Система управління навколишнім середовищем	2	Міжнародні стандарти ISO-14001 та їх адаптація в Україні	8
Еколого-економічний збиток та методика його визначення.	2	Роль та значення еколого-економічного збитку. Механізм відповідальності за порушення природоохоронного законодавства.	2	Механізм розподілу платежів за забруднення НПС	4
Державна система управління у сфері природокористування.	2	Чинники та система повноваження органів управління у сфері природокористування та охорони НПС	2	Правові засади міжнародного досвіду щодо раціонального природокористування.	6

**Головний науковий співробітник
Інституту агроекології і
природокористування НААН,
академік НААН**

Орест ФУРДИЧКО